

Biserki Rajčić

I

Celog svog života, bezuspešno a ipak i dalje vrlo uporno, pokušavao si da izbegneš kontekste u kojima bismo se većito izgovarali pred drugima zarad tvog neraspoloženja – čiji luk seže, *uzme li se sve u obzir*, bar do šeste godine našeg života – izgovarati se pozivajući se na hroničan umor, na glavobolju; na nesanicu, hroničnu, takođe; ili nešto četvrto, peto. Izgovarati se; a uistinu i poluhotimice, izigravati se jer u svemu tome, *dakako*, ima nečeg patetično klovnovskog, sraslog s tobom do nerazlučivosti. Tek tako, većito se pravdati, i to po načinu jednako se pravdati pred ljudima koje dobro poznaješ i pred ljudima koji su nam sasvim strani. Ili pak ćutati, okamenjenog lica prolaziti mimo drugih, zaobilaziti, splasne li ta pomama za sleganjem ramena. – No u jednom će trenutku i tome, *barem u velikoj meri*, doći kraj: odselićeš se iz stana koji si čitav niz godina delio s trojicom prijatelja kako bismo se uselili u novi stan, kupljen na kredit. Naravno, uz nemalu pomoć tvojih roditelja, zbliženih tom plemenitom namerom u unisonost kakvu nismo poznavali. (I svakako da si morao znati da velikodušnost njihovog čina taji jednu dublju iskrenost. Jer s godinama su oboje, s različitim zakašnjenjima i nezavisno jedno od drugog, pošto

su se samo oko najneophodnijeg bili čuli, počinjali shvatati da smo mi, to nesretno jedinče iz prvog braka, u celoj toj njihovoj kompleksnoj, jedino razvodom razmrsvoj situaciji, ipak najviše propatili; i to na tih način, osećajući se, neizostavno, suvišnim na putu između dve adrese istog grada na kojima su, ubrzo posle razvoda, jedna za drugom, u razmaku od svega tri-četiri godine, počele srećno živeti novonastale porodice. Nekretninom, koju uz ma kakav kredit mimo njihove pomoći ne bih mogao da kupim, žudeli su oboje, kao po prećutnom sporazumu, iskupiti se za sve, imajući na umu sinovljevu buduću porodicu, zarad čije je sreće garant – kako su držali – rešeno stambeno pitanje.)

Kredit si pak tek sada mogao podići stoga što smo se napokon, srećnim sticajem okolnosti, uspeli zaposliti za stalno, *i to dobro*. Međutim, budući godinama okružen prijateljima – okruženje, u neku ruku, nalik porodičnom – puls zajedničkog života je dopirao do tebe i prožimao te čak i kada si bio u svojoj sobi – ipak smo po useljenju osetili izvesnu ogoljenost našeg novog života. Jer odista, retko bih ranije bio sasvim sâm u tom zajedničkom stanu – tek poneki vikend kada bi cimeri, mada retko kad istovremeno, odlazili roditeljima ili rodbini, u provinciju. Stoga, *počinjao si postepeno* samog sebe da sumnjičiš povodom pravog razloga preseljenja, pomišljajući da si se odselio, pre svega, da bismo mogli biti sami, *napokon sami*; kako bismo mogli na novoj adresi uranjati u sopstvenu samoću; negde zasebno nastanjeni, rastakati se, ne štedeći se; tonuti u letargiju čije pravo dno – *ni uz najbolju volju* – nisi uspevao doseći u neposrednom prisustvu svojih prijatelja; prepuštati se svojoj prirodi – *njenim sveobujmljujućim nenadanim valovima*. Možda je to bila, još na samom početku, zadnja misao tvoje želje za

odlaskom iz prethodnog doma – to nas je počelo kopkati prvih nekoliko dana nakon preseljenja.

„Ne“, rešio je, „ovde neću više tako bezglavo i detinjasto pokušavati da joj se otrgnem.“ Melanholiji. Pustićemo je da traje, da istraje – da nas ishlapi. Da, *paradoksalno*, izluči sve iz tebe svojim lučenjem. „Jer ono što nužno dolazi ne može se saznati utehom, šta god to bilo. To što dolazi. Jer utehom se, kakva god bila, ništa ne objavljuje.“ A opet, *tim i takvim* meditacijama, nisi uspevao da otkloniš, ili bar odgodiš, eufemistički rečeno: nelagodu kad melanholija, *sad pak doslovno*, uzme pod svoje; kad počne da traje, da se proteže mimo vremena kroz rasplinuto tkivo dana. I kao posledica jednog vrlo starog *i retko iskrenog* prezira, prezira prema ideji da čovek treba uvek da se čeliči, samim tim i *sad*, nije nam se, naravno, javljala nekakva patetična bodrost i čilost. Pre neki tih a stalno prisutan i turoban umor. Gorkog je bio ukusa, potmuo, neporazno tinjav.

Preispitivao bi se povremeno i u pogledu odnosa sa prijateljima, naročito s Brankom, koga poznajemo još od srednje škole, a s kojim sam imao nekakve međusobice. A o kupovini stana govorilo se godinama, da se onda, sve nedavno, dugo, dugo ne bi izrekla nijedna reč u vezi s tim. Trebalo je roditelji da nam kupe stan još kad si upisao studije, takav je bio prvobitni plan, ali onda su iskrsele neke važnije stvari i novac od ušteđevine, čas očeve čas majčine, morao je odlaziti negde drugde.

Sad, napokon, imamo stan.

I stan se vodi na tvoje ime.

A opet, ne nalazimo u tome neku radost.

Niti te to ispunjava osećajem sigurnosti. Uz to, na momente mi se čini da taj prostor, koji je sada neopozivo naš

životni prostor, nikad neće zaista postati tvoj novi dom. Osećati intenzivno prazninu tog napola renoviranog, a gotovo nenameštenog stana! – Činilo nam se u pojedinim trenucima kao da novi prostor okrutno pruža otpor tvojoj nameri da ga pripitomiš.

Da ga uistinu naseliš. Kao da svaku tvoju životnu kretnju, koliko god bila sitna, neznatna, protkiva nekakva jedva čujno cilikava sinusoida hladnoće, čistog mraza, koja bi, zasigurno, činila da i sami penati zacvokoću.

Pa ipak, iznenadio si se jednog dana otvorivši, *eto*, kuhinjsku fioku. Treću odozgo; zatekavši između raznih drugih sitnica, salveta, kesice kus-kusa, paketa basmata i slično – tri kutije špageta, čak dve otvorene, načete: i shvatio da je naš novi stan *iznebuha* postao nekakav dom.

„To je ona fioka koju svaka kuća ima.“

Začudilo te je to, zato što ne boravimo tu ni mesec dana – međutim, život, *očito*, ostavlja brzo svoje tragove.

Istina, u poslednjih desetak dana kupio sam sve te sitnice. Samo su tvoj zaborav i neplanska kupovina, kojoj smo skloni, samo su to razlozi tog nabiranja, sabiranja, tako tipičnog za domaćinstvo. Jer nije li stvar domaćinstva sva u ta-loženju, slaganju.

Čak parloženju.

A opet, brzo nas je nešto izmestilo iz tog osećaja. *Još istog dana.* U kupatilu si, nakon tuširanja, primetio jednu kap vode sa spoljašnje strane novog, glomaznog umivaonika, gde se – uprkos nemaloj svojoj težini – drži, odoleva kapanj, iako prepuna; zrela za pad. *Pojam smrti...* Počeo nam se prikradati poslednjih godina; otkako si izgubio jednog prijatelja s fakulteta. – No, kada smo nekog od narednih dana sišli u dvorište zgrade, osetili smo, *naprasno*, nešto neobično,

nesvakidašnje u vazduhu. Opet neku prisnost. Sve to ga seti na neko davno vreme pre ratova, sankcija, hiperinflacije, bede, na neko vreme pre ratova i pre razvoda, na neku *neposrednost bivanja u svetu*. Osećaj sigurnosti, koji po nečemu – koliko neodređenom toliko karakterističnom – liči na detinjstvo.

Na tren kao da opet: sve stvari su nam blizu. Bliske, odaju ti se nežno, gotovo dobronamerno. Svaka stvar je pitoma, dovoljno naša. Namenjena tebi, kao i nekom drugom, ali ne apstraktno bilo čija. Ništa ti ne uskraćuje sebe. *Sam asfalt nam je odjednom prislan*. I blizu. *U pogledu*.

Jedino dok bi silazio niz stepenice.

Pred prizorom crnih električnih brojila.

Pred tim prizorom na zidu visokog prizemlja osetili bismo uvek nešto uznemirujuće. Na svim spratovima bilo je po tri brojila električne energije; svuda siva, samo u prizemlju, *jedno sivo, a dva crna*.

Na njima bi se uvek – i to češće tokom silaženja nego dok bismo se penjali – zadržavalo nešto posebno u tvojoj pažnji. Uvek bi te podbo taj opažaj, ali bezbolno, čisto periferno, samo koliko dodir oštice.

Sedimo sad, u ranonovembarski opalan suton, ogrnuti kaputom, na terasi; pušiš svoju andrićevku; gledaš ptice, isto kao što smo i na prošloj adresi u isto vreme činili, s tim što je ovde nesrazmerno više ptica, i one upravo u taj čas doleću s krošnji obližnjeg parka na krošnje pred tvojim balkonom, pre svega bučne vrane i čvorci; čitava jata.

I posve je drukčiji osećaj.

Ovde mogu i pošto uđem unutra utanjati u sve to, a tamo si morao, na putu do svoje sobe, da prođeš kroz prostor

iscrtan putanjama drugih – prostor premrežen; da naše od dejstva tog nikotiniziranog sutona skamenjeno lice, ipak malko i nesvesno umekšaš; zaobliš – da bi dospeo do svoje sobe. No, niko nas ne bi uznemiravao na balkonu: držali su se svi toga, a i cimeri su se razlikovali u pogledu pušačkih navika. Branko, ujutru, prvo što bi učinio, pripalio bi cigaretu. Milan ne: kako promiče dan njemu se, jednom nam je rekao, „sve više otvara“, a ujutru, kaže, ne može. Branko uveče skoro da ne bi pušio, a Milan tad pali jednu za drugom. Sonja, Vanjina sestra, koja je, što se nas tiče, možda i odveć često bila naš gost, povukavši dva dima, gasila bi tek upaljenu cigaretu. Ili bi je, samo pripalivši je, spustila u pepeljaru da bi je nakon nekoliko minuta ugasila, shvativši iznenada da joj se, zapravo, ne puši. Branku se ponekad dešavalo da zaboravi na cigaretu što se dimi u piksli na malenom stalku kraj klavirskih dirki. Cigaretu bi, najčešće dok bi čitao nepoznat tekst, dogorevala, i na koncu bi se – a takve stvari nisu promicale tvom oku – prevrtala naglavce, i, u nekoliko okreta, padala na tepih; rastrošivši svoju lulicu pepela. Dok mi, samo našu *sutonku*, koju ni sam ne bih, u svakoj prilici, nužno, pušio do kraja. Sedimo sad i, uvlačeći poslednji dim, pomišljamo „ipak sporo pada mrak“, rečenicu dvosmislenu, za tebe pak bremenitu nekom vrstom melanholičnog optimizma, da bih već sledećeg trena, ušavši i upalivši svetlo, osetio to: *prazan prostor: puko rasprostiranje*. I naravno, uživanje u prepuštanju samoći i praznina usamljenosti (osećaj nekakve ostavljenosti) – ta su dva osećanja pokušavala povremeno pogledati jedno drugom u oči. I naravno, tad se ne bi prepoznala.

Ušao si unutra opuštenih mišića lica. Prozirna nesvestica nam je prijala; i nekog drugog dana činila bi boje drugačijim, smislenijim; tada ne.

Pa ipak, tih dana smo shvatali da živimo upravo onaj vid života za kojim smo tako moćno žudeli u prethodnom periodu. *Modus vivendi* koji smo tada projektovali, slika koju smo odašiljali, ispunjenu svojom najboljom energijom, u budućnost da te sačeka i sretno presretne u pravom trenutku, kada se steknu uslovi, kada se oiviče i, zgodno i zago-netno, prepletu okolnosti. Otud te je i čudilo, *do neke vrste preneraženosti*, što bismo u sebi, sada, kada se većina toga bila ostvarila, mogli da primetimo samo ravnodušnost. Ravnodušnost u koju bi onda dugo zurio, rezignirano, bez mogućnosti da bilo šta promeniš, a da ne bismo bili ni sasvim zatečeni tom tvojom nemoći.

*

Jer ono što je kod nas izostajalo moglo bi se nazvati emotivnim eidetizmom. Prirodnim, spontanim, te i neprimetnim duševnim eidetizmom većine ljudi, koji se sastoji u tome da se može – nalik slikaru koji i dalje u prostoru ateljea *vidi* model, budući da ga je pre toga prilježno posmatrao, te ga sad može slikati do u detalj – da se može, dakako, uvek u duhu prići važnim trenucima ličnog života. Trenucima koji su se često mogli, još tokom doživljavanja, percipirati kao važni; ne samo kao prijatni i lepi (ili pak teški) a snažni, zato što ih je odlikovala izvesna dubina i perspektivnost, a to se ipak vrlo brzo zapazi i osvesti.

Cela stvar je u sposobnosti da se ta iskustva mogu zadržati u pamćenju, uvek u konkretnosti određenog intenziteta, čime bi bilo obesnaženo ono što se nama događa – jedna vrsta obeznačavanja. Kod nas je vreme brisalo sve tragove važenja, uprkos tvojoj želji da očuvaš te trenutke.

Da ti nešto uvek, bez obzira na nepredvidive okolnosti i neizbežne promene u životu – znači, kao određujuće.

I ti si shvatao da izostaje upravo ono u čemu jedno istinski religiozno biće, što nismo bili ni u naznakama, ne bi moglo oskudevati – poređenje koje ti je bilo nadohvat ruke stoga što su se Vanja i njegova sestra izdavali za religiozne i ostavljali mnogo prostora našoj (nemaloj i neskromnoj) sposobnosti za spekulaciju da geštaltistički doslikava sve što je njima, u tobože religijom prožetim životima, suštinski nedostajalo. Jer oni, čak i tako jadno proparani sopstvenim nedoslednostima i nedostatnostima, imali su sposobnost da oseće u datom trenutku – ma koliko prošlo od ostvarenja njihovih želja (odnosno, molitava) – zahvalnost. Za njih je u mislima sećanje na želju i njeno ostvarenje imalo karakteristiku nekakvog emotivnog verizma, koji bi i u naknadnoj predstavi mogao reprodukovati duševno stanje od pre ma koliko godina, bez primetnog šuma, bez oštećenja na snimku. Verovatno stoga, mislili smo, pošto su se oslanjali na božju volju. To – *bar ne na taj način* – nije mogao biti slučaj s tobom.

*

A možda je to pak značilo i ne osećati jasno, i u dovoljnoj meri, punoću samog trenutka.

Punoću od koje se trenutak rasprsne i podari ti svoju idiosinkratičku slast, izluči, stvoren samo za tebe, svoj unutrašnji svečarski sok. Ići u neznanju, zaslepljen, mimo trenutka, prividno slavodobitno, obmanjujući se da ideš kroz trenutak, a opet, osećajući se uskraćenim za tu slast, koju svakako misliš da zaslužuješ. Ne umeti doživljavati stvari u dobrom fokusu; ipak. Izmaći se u okrilje prve senke pred nastupajućom emocionalnom samosvešću. Ne umeti iskreno

živeti svoju sreću; umeti želeti, da, i to na onaj izvrstan, retko istančan način, tako da se želja zaista ostvaruje, ali odmah potom skliznuti, nemilice, u neiskrenost prema samom sebi, i držati se nje, tvrdoglavo ostajati u njoj. Držati se postrance, sklonito, uvek, i nehotice, na sigurnom, negde dole unutra, u polovičnom, ipak kobno polovičnom doživljavanju svega. Dočekivati sve što dolazi uvek u otklonu, s rezervom, u nesvesnom gardu. Sve primati pljoštimice, tim kosim položajem osiguran. A kada bi se toliko žuđeni cilj ostvario, bezmalo istog trena, iako neopazice: gubiti odnos prema njemu.

Moguće je da je kod nas slabio signal još na putu.

Te bi ono što bi najzad stiglo do tebe pre ličilo na nešto iščilelo, sparušeno, bivše i iznošeno, nego na iskustvo koje bi moglo u čoveku ostaviti žilav utisak.

*

To bi dolazilo kao nekakav šapat, koji bi se javljao kada bih pomislio na nešto važno; šapat – kojim dopiru reči „to ništa ne znači“, koji lagano, lagano, praveći ogromne, značajne razmake, romoni reči „to... nije... ništa...“ – šapat koji nečujno oko sebe prosipa prašinu koja čini da trne sve što bi samo po sebi da vredi, što bi da pulsira, da daje, vraćajući i stvarajući istovremeno, i iznova. Postepeno utrneće, i onda, prestanak važenja tog nečeg bitnog, a da se nije primetio taj prelaz, to gašenje; a da se ne bi mogao taj prevoj iz onoga što ima značaj u ono što nema nikakav nazreti jasno, makar u naknadnoj rekonstrukciji, ma kako se duboko želela – ne.

To je tonjenje u samoskrivenu otupelost. Bespovratno brisanje koje briše i sećanje na sebe. Ta pakosna nagarenost utrobe, koja ne odaje sebe ni slučajnim pramenom dima, ni nesmotrenošću puteva vonja.

I to zatajeno oduzimanje smisla poseduje, zapravo, veći stepen *magičnog* nego trenutak kada neka stvar, koja za nas nije posedovala to svojstvo, odjednom mimo očekivanja, blesne i počne da gori plamenom punog važenja, smisla za naš život, nečim bez čega više, *ma to i cinično negirali, zataškavali*, ne možemo.

II

Jedne od narednih večeri otišli smo u posetu tvojoj vremešnoj prijateljici i neplanirano se zadržali kod nje dokasno. Vrlo si se radovao susretu s tvojom dragom Sofijom, ugovorenom u poslednjem trenutku; tim pre što smo imali utisak da, iako je za tobom bio tek neradnim petkom produžen vikend, danima nisi izlazio iz kuće, te smo bili već, priznaćeš, malko umorni sami od sebe. Značio nam je mnogo duhovni dodir s tom neobičnom, iskričavo vitalnom šezdesetpetogodišnjakinjom – a da ona možda nikada nije do kraja uspela naslutiti u kojoj si se meri i na koji način vezao za nju. I u periodima poneke krize, katkad bi bila dovoljna samo jedna misao o njoj da podstakne lagani ili, ponekad čak, iznenadno brz oporavak. I ranije kada bi joj odlazio u posetu, sedeli biste po četiri, pet sati i više te razgovarali o mnogo čemu zanimljivom i vrednom doznavanja, ostajali dokasno urognjeni u muziku, književnost i filozofiju, ali i u beskrajne anegdote o ljudima iz sveta muzike.

Međutim, kako je veče odmicalo, a vreme u razgovoru hitro proticalo, odjednom – a bilo je već prošlo dvanaest i dvadeset, dvadeset i pet – počeli smo sticati utisak da sve dublje zapadaš u dvosed Sofijine dnevne sobe i da ti je, pritom, *iz nekog nepoznatog razloga*, sve teže da se odlučiš da

kreneš, iako si već tada znao da si se zadržao znatno duže no ikad pre. Pili smo odlično i neobično jako crno vino, i bila je to noć punog meseca, noć kakvu gotovo uvek teško podnosimo, i ti si bio već prilično pripit. I kao pod nekim poklopcem.

I nekim delićem svesti počinjao si, ne znajući zašto, da snatriš o tome kako bismo najradije samo spustili glavu na kauč na kojem sediš, izuvši se, svakako, pre toga... Najednom, jasno osećaš da moraš krenuti (bilo je blizu pola dva): jer naša domaćica je žena u godinama i pored njene divne nekonvencionalnosti i danas ništa manje retke gostoprимljivosti, ona ima svoje navike (ustaje svakog dana u šest i radi osam do deset sati dnevno) i možda je već umorna, te ti ipak, napokon, ustaješ i krećeš.

Primićeš se sporo izlaznim vratima zato što se razgovor sa Sofijom uvek u toj fazi i dalje produžava i veriži novoiskrslim digresijama, pomaljaš se kroz uski hodničić skoro od poda do plafona prepunih zidova slika i uspomena s putovanja, poklona njenih kolega i prijatelja, a onda nam Sofija pred polazak poklanja kod nas nedavno objavljenu knjigu gravira Holbajna mlađeg i stihova Žila Korozea *Ples smrti*, budući da si joj naširoko govorio o utisku koji je ostavilo na nas Holbajnovu slikarstvo tokom obilaska Gemelde galerije u Berlinu.

Čim si izašao iz stana, *tog istog trena*, našavši se s druge strane ulaznih vrata, u hodniku zgrade sâm, osetili smo se iznenada nesigurnim, kao da je Sofijin stan bio nekakvo mesto sigurnosti, a ti si sada bio izvan njega, i prilično te je začudio taj utisak, s obzirom na to da je mnogo vremena minulo otkad je vanjski prostor za nas bio polje neizvesnosti.

I sve to navelo nas je da se počnemo prisećati tog polutajnog sloja tvojih misli tokom večeri, naročito pošto je prošlo dvanaest sati, tog dosta čudnog poriva koji ti se bio tad počeo tiho javljati, tu i tamo provirivati, ne otkrivajući sebe u punom svetlu, jer bismo ga, u suprotnom, sami vrlo brzo i bespoštedno ismejali; i ta se ideja tako dobro skrivala, na tako se fine načine zametala u spletove svega drugog što si osećao i mislio tokom razgovora da se mogla bez problema trpeti njena neobičnost: ideja da će nas Sofija, uzevši u obzir da je kasno, možda, eto, pozvati da prespavamo kod nje. Ta je misao inače mogla parazitirati jedino na tome što je pojedine, ponekad čak vrlo poznate izvođače iz inostranstva koji bi učestvovali na muzičkom festivalu čiji je korednik programa i organizator bila, Sofija volela da ugosti, i oni bi tad, doputovavši na svoj koncert, prespavali noć ili dve kod nje, namesto da se baškare u odajama nekog hotela, a da nam je takav splet događaja, koji se poslovično ponavljao, uvek ostajao pomalo nejasnim.

Doduše, prisetili smo se da ti je ta misao još dok si bio kod Sofije prošla kroz glavu, i onda se vraćala sve češće, naročito nakon što je Sofija pomenula sina jednog čuvenog slikara – inače, njenog starog prijatelja iz Tuzle – koji ju je bio nedavno posetio tokom proputovanja kroz Srbiju, i koji je, pošto se bio kod nje prilično zadržao, a uprkos čak upornom uzmicanju, na koncu, ipak prihvatio njen poziv da zkonači tu.

Nejasnom osećaju nesigurnosti, koji nas je obuzimao u hodniku, doprinosilo je i to što lift nije radio – mada, još kad si oko osam sati dolazio, nešto nije bilo u redu s njim: pritiskanjem tastera u prizemlju ništa nismo uspevali da učinimo iako se čulo potmulo kretanje sajli, zvuk koji te je na

jedan ponoran način privlačio od najranijeg detinjstva. *Krenuo je bio peške uz stepenice.* Međutim, ni na prvom spratu nije bilo lifta, te smo ga tek bili uzeli na drugom spratu, i bez problema se, potom, njime uspeli sve do devetog, a sada: lift je bez problema došao do gore, ali ušavši u njega, uzalud smo pritiskali dugmad, *prizemlje, prizemlje*, uzalud si otvarao i zatvarao još jednom vrata, jednokrilna spratna čelična, dvokrilna kabinska drvena, proveravao iznova da li su dobro zatvorena, pritiskao opet *prizemlje, prizemlje, prizemlje*, prislanjajući pritom dlan otvorene šake na spojnu liniju krilnih vrata i oslanjajući se o njega dobrim delom svoje težine, sav iskošen – ali ništa. Lift je stajao u mestu.

Izašao si na stepenište. Jedino svetlo dolazilo je odozgo, pošto je iznad Sofijinog bio još jedan stančić, verovatno nastao adaptacijom pomoćnih prostorija u potkrovlju, do kojeg su vodile uzane stepeničice prenatrpane po ivicama raznovrsnim sobnim biljem, kao što je često na takvim mestima slučaj.

Krenuo je da silazi u mrak. Kako smo išli sprat za spratom, pomicali smo se sporo kroz sve gušći mrak, i tek spustivši se dva ili tri sprata, našavši se na samom pragu tame, počinjao si da shvataš da nešto moraš preduzeti i čudili smo se što ti ranije to nije palo na pamet: da treba jednostavno upaliti svetlo u hodniku. Naravno da se nije trebalo oslanjati na svetlo nad vratima improvizovanog stana – međutim, već uveliko je bilo na dejstvu jedno od onih tvojih uštapskih suženja.

No, sada smo već bili duboko u tami i opipavanje zidova u potrazi za plastičnim prekidačem nije pomagalo; a naravno da nismo hteli rizikovati da pozvonimo nekom od stanara zgrade u dva izjutra, jer za nas, takvi kakvi smo, to

bi ipak bio odveć veliki ulog. – Pripit sam, a hodnik je ogroman, stepenice neobično dugačke i široke, ne snalaziš se najbolje, poniremo u tamu, *uz to i zabrojao si se*. Ne znaš na kojem smo spratu, izgubio si orijentaciju, i javlja nam se osećaj da bi ovako mogao nekim čudom promašiti ne samo prizemlje već i podrum zgrade, te zaći u tamu nekog višespratnog podruma nalik podzemnim parking-kućama, pa da to silaženje, *eto*, možda nikada ne prestane. Pripitost je činila svoje. Prisećaš se, odjednom sasvim vispreno, da bi mogao osvetliti zid pomoću displeja telefona, i najzad, *služeći se tim pomagalom*, pronalazimo prekidač i palimo svetlo. – Pa ipak, iako je svetlo sad bilo upaljeno u hodniku cele zgrade, ti si silazio gotovo pet minuta.

Imao je osećaj kao da tome nema kraja. Činilo nam se uvek iznova da bi sprat na koji silaziš morao biti makar drugi, barem treći sprat, ali uvek bi iskrsavao još po jedan sprat, *i to je iskrsavanje neočekivanih spratova* ne samo iritiralo, što je već samo po sebi bilo dovoljno neprijatno, već je stvaralo i neprijatnost u vidu *dodatnog* osećaja neizvesnosti, tako da se sve to ukupno dalo teško podnositi. Bili smo na neki čudan način zarobljeni u svom kadru, uskosti kadra koji se skućeno i skrućeno, plašljivo i čisto trepereći pružao pred tobom, *u nečemu nalik staračkom tremoru*; bili smo nekako začarani njegovim otamnelim ivicama i u našem trenutnom modusu svesti nije bilo makar minimalne širine koja bi nam omogućila da se trgnemo i odlučno poželimo da utvrdimo, nedvosmisleno, koliko je tačno spratova pod nama.

Napokon dospevamo do prizemlja i, nešto užurbanog hoda, izlazimo iz solitera. Stanica za autobus je dvestotinak metara niže. Masivna vrata za nama treskaju – uvek zabo-

raviš da pitomi mehanizam opruge na vratima te zgrade ne radi. Minut-dva kasnije sedamo na klupicu pod staničnom strehom. *Nikog tu nije bilo sem njega*. Čekaš dugo. Noćni autobus ide svega jednom na sat. Prska nekakva čudna, razložena, tanana kišica. Prolaze samo retki taksisti, pusto je. Kroz providnu bočnu stranu stanične kućice, okvašenu sitnim kapljicama, što su naizmenično, jedne između drugih curile nadole, udvajaju se, po vertikalni, svetla farova nadolazećih automobila. Stoga: više puta se prevariš da će naići autobus. Iz povećeg unutrašnjeg džepa kaputa izvlačiš knjigu i pod slabom uličnom rasvetom krećemo da listamo Holbajna. Vetar duva, nanosi ti kosu preko naočara, no ne toliko da bi nam bilo neophodno učiniti napor da je sklonimo. Uostalom, na neki način ta nam zamagljenost pogleda odgovara. *Kao dopuštamo sve*. Ni kapljice sa stakala naočara nismo bili marili, zasevši na rupičastu metalnu klupicu, da obrišemo. Čitaš katren po katren. Razgledaš, čkiljeći, Holbajnovu graviru izoštrene groteske o neizbežnosti smrti.

S druge strane ulice pomaljaju se grubi glasovi. Nekolicina agresivnih. Tvojih godina ili nešto mlađi. Zastaju ispred zatvorenog marketa nadomak stanice za linije u suprotnom smeru. Malo se skupimo celim telom, promeškujemo pod košuljom – uvučesh se još dublje u svoj kaput i nastaviš da čitaš. Kao da si želeo da nas udubljenost u knjigu, kao i kosa preko naočara, zaštiti od potencijalnih pogleda s druge strane. No, pada ti na pamet da bi moglo ispasti i obratno: da bi mladići poput njih, baš stoga što smo uronjeni u čitanje, mogli krenuti da te provociraju. Osećaš kao da se baš nama smeju – a smeju se obesno; donekle preteće; pomišljaš da bi nam mogli dobaciti nešto. I ranije nam se katkad to dešavalo.

Saviješ se još više. Još puniji nam pramen kose pada preko naočara, ali ti ga ostavljaš da visi, da nam delimice zaklanja pogled, zato što *imamo neugodan osećaj* da bismo podigavši ruku i sklonivši pramen s očiju – pokrenuli neki niz događaja koji je opasan.

Pogleda si prikovanog za stihove.

Držiš se njih.

Tamo smo sigurni. U stihovima o smrti. Što si pripijeniji uz njih, misliš – manja je mogućnost da će nam se nešto desiti.

Uskoro, primetiš jednog drugog, nešto starijeg mladića u crnom kako se približava našoj stanici. Spazio si ga krajičkom oka još dok je prelazio ulicu na obližnjem pešačkom prelazu. Skrećeš pogled i nastavljaš da čitaš, hoteći da nas ni on, u meri u kojoj je tako nešto moguće, ne primeti; ili bar da ostane neprimećeno da si ti uočio njega. Neki tren kasnije ipak podižeš glavu – mladić se već bio približio – da bismo odmah potom nanovo usukali svoj pogled u katrene, i onda dugo, dugo čitali i posmatrali grafike (uz nešto intenziviraniji srčani rad), a kada si sasvim drugim povodom otrgao pogled od knjige, opet se prevarivši da nailazi autobus: shvataš da *crni, koso iza nas, sedi na žardinjerama*. Pravio si se da ga nismo videli. Rekao samom sebi – istovremeno se čudeći toj svojoj potrebi – da nije strašno što on sedi tamo. Opet *Ples smrti*. No: zar sebi u datim okolnostima dotičnom lektinom upravo ne otežavaš. Ali nastavio si da čitaš. O smrti. Motreći pomno Smrt u liku kostura kako se utkala na nov i uvek iznova lucidan način u svaku sliku, bez obzira da li slika predstavlja trgovca, švalju, kralja, škrticu ili papu.

Utom stiže noćni prevoz. Takvom brzinom je prilazilo stanici da smo na tren reznirano pomislili da se vozilo

uopšte neće zaustaviti, što bi značilo da bi morao čekati još čitavih sat vremena, pošto nerado daješ novac za taksi; nisi bio ni sasvim siguran, u tom meteu, da je linija prava.

Ali ulazimo u autobus: doslovno utrčavaš u njega na srednja vrata. Uskačemo: i već na putu do sedišta – koso od ulaza – zateturaš se, zanesse nas ipak preneglo kretanje tog masivnog vozila. U autobusu nema mnogo ljudi. U drugom delu. Nekolicina. I ne galame tako mnogo. *No, on se uzdržava od osvrtnja.* Za nekoliko minuta ću pomisliti da su dečaci ubrzo i izašli, verovatno već na sledećoj stanici, jer si prestao da obraćaš pažnju na njih a da to nismo ni primećili. Ispred njega, sa suprotne strane, jedan za drugim, dva čoveka. Dobar deo puta, činilo mi se da su približno iste starosti, da su obojica zašli u godine; da bih tek kasnije uvideo da je jedan od njih nešto stariji od nas; onaj spređa. Prilazi ti kondukter – pojava koja nam je odmah privukla pažnju. Nešto mlađi od tebe. Kondukter je inače stajao desno od vozača, odmah do vetrobrana, nalakćen, oslonjen o šipke kraj prednjih vrata, i nešto je vozaču žustro govorio. Toliko da je levom rukom mlatarao, *ističući time neprekidno svoj emotivni stav o onome što izriče*, takav smo sticali utisak. Koliko se moglo čuti s polovine autobusa, koji je imao dosta bučan motor, kondukter je prepričavao neki događaj u kojem je i sâm učestvovao, burno naglašavajući da je jedino on tada i tamo bio u pravu, utkivajući neumorno svoju interpretaciju pripovedanog događaja u svaku bogovetnu reč, i zahtevajući, pritom, od vozača da se složi u svemu s njim, ali na neki pervertiran način, tako da je ispadalo da iako insistira na potpunom potvrđivanju svega, istovremeno smatra da se svekoliko to odobravanje, u biti, podrazumeva. I izdaleka je sva ta gluma izgledala smešno, samo kao

nekakav suvišak, tupavi privezak, iako ne sasvim bezopasan. I mi smo se pitali, odmeravajući sve to sa našeg sedišta, čemu sva ta agresivnost i kako to da su ljudi oko tebe tako agresivni: kao da su svi, bez izuzetka, tajni uživaoci steroida.

No, iako se i kondukter morao pridržavati za pomoćne držaljke, prilazeći nam, iako se i on morao pomagati pridržavanjem za naslone sedišta i uspravne šipke, dotični je hodaao znatno spretnije, dužim, smelijim i nešto proračunatijim, iskusnijim koracima. Zdepast je bio, širokih ramena, i izgledalo je kao da će biti neljubazan, jedan od onih bez „izvolite“/„hvala“ ljudi, pa ipak, kada ti je prišao da naplati kartu, bio je *sasvim pristojno ljubazan*.

Dobivši kartu i kursor osetili smo neko malo olakšanje. Kartu si pokušao da otkučaš iz sedećeg položaja, osvrćući se i istežući ruku u nameri da kartu ubaciš u aparat koji je stajao na šipci nadomak naslona našeg sedišta; ali iako si je uz nemali napor nekako uspeo uvući u prorez na gornjoj strani aparata, i pored višekratnog pokretanja mehanizma nadole, nismo uspeli kartu da otkucamo. *Nešto nije radilo, iako je mehanizam iznutra štekao pri svakom povlačenju nadole*. Odustao si. Na tvojoj karti, iako je bila plaćena, neće biti rupica na aplikaciji brojčanika. Stavio si je u džep i pomislio da ćeš, ukoliko naiđe kontrola, jednostavno demonstrirati da je aparat u kvaru. „Pa što nisi išao na prednji ili zadnji?“ – „Hteo sam da nastavim s čitanjem.“ I onda bismo afektirali, glumatali nekakvog knjiškog moljca, te ih tako naveli da dignu ruke od nas i ostave te na miru: jer nas, tobože, kao individuu (u tom društvu) i ne treba ozbiljno shvatati. Džep te seti Holbajna i ti ponovo vadiš knjigu iz kaputa. Dok prelistavaš do mesta gde si stao – i nastavljaš s čitanjem – kondukter dospeva do vozača i produžava svoju priču,

mlatarajući rukama, kako i ne gledajući u njega primećuješ, jednako nasilno.

Međutim, knjigu nismo mogli držati obema rukama – jednom si se morao pridržavati za naslon praznog sedišta pred nama, stoga što je vozač ludački vozio i autobus se njihao s jedne na drugu stranu, zanosio se u krivinama, skoro sasvim prazan noćni autobus gotovo je leteo dok je išao nizbrdo još većom brzinom, a ti si nastavljao da čitaš o smrti i da, koliko je to moguće, posmatraš, u svom vidnom polju usled turbulencije razmazane grafike, naprežući se. – I počinjao si da pomišljaš da je ona misao-želja o tome da nas Sofija pozove da prespavamo kod nje, sve ono odlaganje polaska natrag, u stvari, samo predosećaj, može biti, predosećaj, čak i ta knjiga koju si dobio na poklon, taj ironični poklon, pa i samo naše gubljenje u vertikali mraka hodnika devetospratnice time dobija novo značenje, upotpunjuje se, zaokružuje u jednu misao, jedan posve jasan strah koji obrazlaže sva prethodna tvoja napirlitana treperenja, koja su te čudila, zato što nismo bili tako plašljivi, bar ne poslednjih desetak, petnaestak godina, slobodno smo se inače kretali gradom, i noću, bez osvrtnja; ranije: da – ali to su bile godine kada si se podjednako plašio i policije i lokalnih kriminalaca i običnih ljudi koji, ponekad, polude i, ponekad, u tom ludilu počnu da pucaju iz pištolja donetih s ratišta, koje, eto, ponekad, sigurnosti radi, nose sa sobom. Pomišljali smo – rečju – da je *to nešto* možda upravo saobraćajna nesreća. Možda će se vozilo naprosto preturiti. Ništa drugo. Složenije. Obično slaganje vektora. U toj slici, pitamo se da li bi se mogla, nakon nesreće, pronaći knjiga koju si čitao – želja da bismo makar izborom lektire ostavili nekakav trag, osmislili svoju smrt. (Iako je knjiga poklonjena, posveta je

izostajala.) Ali autobus bi goreo, vizualiziraš, te bi i knjiga izgorela, tako da, u neublaženoj dramatičnosti, osećaš koliko bi bila velika šteta što bi se usled dejstva određenih fizičkih zakona izbrisala takva čudesna činjenica, takvo izvrsno poklapanje: da smo pred samu smrt čitali o smrti i aktivno mislili o njoj.

Pa ipak, listajući i razgledajući iznova celu knjižicu, divno trojezično izdanje, sve više se pribojavaš kobne analogije koju doživljavamo, i pomišljaš da samim aktivnim mišljenjem o smrti, možda, činimo da je ona više moguća, prizivamo je. – Ali bili smo prilično umorni, i dosta već utučeni od nemale količine neprijatnih senzacija nakon izlaska iz Sofijinog stana, te ti se nije dalo odupreti se, odupirati se bilo čemu.

Ulagati bilo kakav napor u bilo šta.

Najpre si se polako i neprimetno počeo prepuštati situaciji da bi za tren oka, posve neočekivano, isplutalo iz nas jedno jasno „neka“. Jedno „pa šta“. Neka bude i smrt. Šta. Provalila je neka vrsta iznenadne pomirenosti, neka vrsta sasvim mirnog prepuštanja sebe u ruke slučaja. *Neka ga ljulja u svom naručju taj opasni slučaj i nek čini s njim šta mu je volja.* – I odjednom preplavljuje te taj osećaj, izdiže nam stomak kao mehur. I mi počinjemo gotovo stremiti mogućem nesrećnom slučaju, podavati mu se čak smelo, s nekim oblim prkosom, duljiti ruke svoje napred, pružati ih ka njemu – i to je prvi put da išta slično osećaš otkako ne doživljavaš svoju egzistenciju u potpunoj ogoljenosti pojedinačnog, odvojenog bivanja, bivanja isključivo zasebice, kako smo živeli godinama, sve dok nisi upoznao Aleksandru, koja je sada u Berlinu, koja je utonula pre nekoliko sati u san jer ustaje rano i, propinjući se kroz berlinske novembarske magle,

odlazi na fakultet pre nego što bi se razdanilo do kraja. Prvi put se okrećemo smrti otkako sebe osećaš unutar bliskosti koja je već dve godine opstajala uprkos daljini, bliskosti napokon pronađene, iz koje si, kada bi se prišunjala ideja o smrti mogao snatriti jedino o smrti udvoje – kao prethodnog leta na Mljetu kada vas je poslednjeg dana letovanja vozio svojim raspadnutim belim golfom na pristanište kako biste stigli na trajekt, čovek kod kojeg ste bili odseli, neuravnotežen ratni veteran, na tužno očigledan način videlo se, čovek sasvim prozuckao, nervčik koji je uvek kad biste ga sreli tih dana, pošto je živio u istoj kući gde je bio i vaš apartmančić, zaudarao na rakiju, malo govorio, a i tad mrzovoljno mrmljao nešto sebi u bradu, iskosa gledao, nespretno potiskivao animozitet, neuspelo glumeći gostoprimitljivog domaćina, utežući se u mider ljubaznosti svog položaja nametnutog siromaštvom, teškim ostrvskim siromaštvom, i upravo ostrvski ostrvljeno je vozio taj jadni čovek raskliman, razglavljen golf, sečući krivine, jer ste kasnili. Trajekt je trebalo da krene petnaest minuta od trenutka kada ste upakovali poslednju stvar u prtljažnik i zaklopili ga, a čovek je vozio nenormalno brzo po krivudavom putu, katkad po samoj sredini, dodajući gas gde se nipošto, po tvom skromnom mišljenju, ne bi smelo. Pokušavali ste staviti mu do znanja da ima još vremena, da trajekt verovatno neće krenuti po redu vožnje, međutim, bez uspeha. I pri svakoj krivini ste, držeći se za ruke, mislili da ćete sleteti sa grebena u to prekrasno plavo Jadransko more, more prošarano odblescima avgustovskog sunca, ali sve vreme, umočeni oboje u trepet i osećaj drhturave neizvesnosti, i u jednu jedinu misao, umirujuću, blagu misao, koja je obuhvatala sve druge, srećnu misao: da ste zajedno. I jasno ti je slegao taj kadar

pred oči, auto koji pada u more, sve dok niste napokon stigli u pristanište.

Pomislio si čak da je trebalo već stvoriti jedan život – pa ipak, nisi prestao da čitaš *Ples smrti*, da čitaš uz primisao da time možda i prizivamo taj ples, lupkajući u dobrom taktu tog, reklo bi se, opasnog skerca. I nismo prestajali da se prepuštamo onom „šta god“. „Šta god, ja sam tu, nek dođe... Ne mogu reći *spreman sam*, zato što nije u meni takva rešenost. Ja se ne prsim za plotun. Ja nežno kažem *neka*. To je to. Ništa više.“ Ništa nije uspevalo da promeni unutrašnji stav prepuštenosti, stav letargičnog bacanja u polje mogućeg, gde je i smrt. I ti nisi nalazio volje u sebi da odstupiš, da se probudiš. Odskočiš.

I od tada je bilo tako sve do poslednjeg trena. I nije nas dražio rizik, ne, nikakvo zadovoljstvo u riziku i prepuštenost slučaju te vrste, ničeg kockarskog, iole igrivog, pre neki obao osećaj, topao, malko tup po rubovima, osećaj nežnog prepuštanja. Samo spontano odašiljanje signala da si pasivno spreman za prelamanje u smrt, uprkos reminiscenciji tog dubokog poznoletnjeg iskustva. I kada si pomislio na to, kada si se setio nje, kada si bio na pragu griže savesti, na mogućoj skretnici gde bismo se mogli povući iz tog hrljenja, rastresti se i rastrezniti, promeniti polaritet svog doživljavanja situacije u kojoj se nemilice nalazimo – nisi ništa učinio, nisi se želeo razbuditi, nisi želeo izmiletati iz tog svog prigrejanog ležišta, već si bio dobro ulegao u njega, ogreznuo u njegov dubak da se ne vratiš. Ta slika svetlucavog mora koje je konačno more za vas dvoje, svetlucavo i konačno, ta slika nije imala snage, nije imala dejstva na tebe u toj noći što posrće, i išao si preko griže savesti zbog toga, mimo te griže savesti, roneći pod njom, zaobilazeći je kao da ne

postoji, kao da nije došla u pravom trenu kao mio i dobar glas; osećali smo je tek kao nešto uzgredno iako resko, što ipak nije samerljivo glomaznoj emociji u kojoj smo bez povratka. Sve se utopilo u blaženo stanje prigušene, u sebe uvrnute i posuknule radosti ushićenja pred otvorenošću za smrt, smrt koja izdvaja, koja te luči iz dvojine, iznova i opet individualizuje, čini nas konačno pojedinačnim bićem, što i jesmo bili sve vreme, što jesi i dalje, iako pronađen u bliskosti, koju sada pak osećaš kao nešto ometajuće u srljanju brzim noćnim kretanjem uz Korozeovu ipak dosadnu stopu. – *Završio je drugo čitanje, vratio se na predgovor.*

*

Vozio si se bar petnaestak minuta, uronjen u to opasno čitanje, to premetanje svega sricanjem tih osrednjih stihoa, no, kada smo se napokon našli blizu svog kraja, činilo ti se kao da će te zaobići ono što si tako intenzivno osećao kao dolazeće, ono što je već bilo najavljeno, na razne načine više puta najavljivano, i kada je autobus ušao u ulicu na koju ćeš za tri stanice, greškom, izaći, misleći da na raskrsnici nakon treće stanice ta linija zavija levo, a od te raskrsnice treba ti do kuće pešaka svega desetak minuta nešto ubrzanog noćnog hoda – bilo nam je već lakše i s novom smo se budnošću otresali slasti predašnjeg snatrenja, što je pratio neki vid neverice nad tom sadržinom, čuđenja nad tom epizodom, koja te je bila tako moćno obuhvatila. Autobus je i dalje leteo niz široku ulicu, iako će uskoro početi da se uspinje uz nemali nagib tog bregovitog dela grada, te se vozač nije zaustavio ni na jednoj od prve dve stanice, tim pre što niti je koga bilo pod nadstrešnicama, niti je ko od svega troje, četvoro putnika iz autobusa ustao i prišao vratima, što je

očito ovom vraškom vozaču na noćnoj liniji odgovaralo, budući da bi se inače nasilno zaustavljao njegov tok, prekidao njegov pakleni ritam.

Stoga, ustali smo na vreme, odmah nakon druge stanice u toj ulici, kako bismo, viđeni u četvrtastom unutrašnjem retrovizoru, naznačili dovoljno jasno od naših očiju sve vreme kabinom sakrivenom vozaču da mora ipak stati i ispustiti te iz te *zahuktale noćne mašine*. Autobus se naglo, bez prelaza, iz pune brzine u kojoj je bio, zaustavio na toj strmini; vrata su se širom otvorila uz drzak tresak, kao da će narediti: „izlazi!“, i omamljenim korakom, zanoseći se, stupio si na tle; i koleno nam je umalo pokleklo već pri sledećem koraku kada je autobus bio krenuo dalje.

I samo što si bio na tren na sigurnom, na kopnu, i trebalo je samo ići tom ulicom malo nagore, pa potom nadole tri bloka, pa onda skrenuti levo, i samo tren pošto si uvideo da si bio u zabludi da na toj prvoj raskrsnici svega sto metara dalje od nas autobus ne skreće ulevo, nego nastavlja pravo, što je značilo da si komotno mogao izaći na sledećoj stanici i onda pešačiti dužinu svega jednog bloka; samo što smo videli kako to pomahnitalo vozilo gradskog prevoza nestaje u daljini, cereći nam se velociferski farovima s leđne strane, i pružili svega dva-tri koraka, izašli iz stajališta i krenuli trotoarom gore – prilaze ti, hodajući *na neki neobičan način*, dve figure. I već s prvim rečima kojima ti se obraća jedan od njih dvojice: „Ej, izvini, mogu nešto da te pitam?“, mi shvatamo, osećamo celim svojim bićem da nam je to kopno, kojeg si se napokon bio dokopao, namah izmaknuto; da je ishlapelo, iščilelo i nestalo, jer si opkoljen, jer nemamo kud; jer su se momci pribijali uz nas dok ti je stariji od njih, a obojica Roma bili su maloletni, postavio ponovo isto pitanje,

umećući jedno „brate“ – premda sam, uvidevši da ne mogu pobeći i izvući se tek tako, zaobilazeći ih, već bio odgovorio potvrdno.

Prolaz nagore bio je odjednom sasvim preprečen.

Iako je jedan deo nas već jasno percipirao vrstu situacije u kojoj si se, svojom neobaveštenošću o linijama GSP-a u svom novom kraju, obreo, jedan drugi deo tebe, naivniji, još uvek je želeo da veruje da se ipak prevario u proceni situacije i veselo je lebdeo, pun očekivanja, sve dok ga rečenica: „Brate, keva mi je u bolnici, hoćeš da mi pomogneš?“ (ne toliko sadržinom koliko načinom kojim je izrečena) nije sasvim razuverila, svela na pravu meru, pretulila. „U redu“, odgovorio si, „samo, hajd’mo polako gore pa ćemo usput.“ Predložio je to naivni deo nas ili je to bilo neko pozadinsko kovarstvo, koje se poslužilo tvojom naivnošću da predloži nešto što će biti, svakako, odbijeno, kako bi se time dobilo malo na vremenu, malko razgibala novonastala situacija i raširio time, možda, elastizirao manevarski prostor. Rekao si to mirnim, na neki način čak zavodljivim glasom, prilično tiho, iskrenuvši glavu i pokazavši blago rukom, tek neznatno podignutom u laktu, nagore. Mladić koji ti se obratio izgledao je kao da će svakog trena planuti, bio je vrlo nervozan, tanušnih živaca, videlo se, iako taktički suzdržan kako ne bi prešao na otvorene pretnje već u prvom stadijumu; pripremao je sebi prostor za dalje poniranje u žrtvu, nagnut trupom ka njoj, to jest, ka nama, dečkić od svega petnaest-šesnaest godina, pri tom čak ne ni sasvim loše odeven, u beloj majici, a u plavo-beloj prugastoj njegov nešto tamno-putiji, niži i verovatno malo mlađi drug, koji je samo ćutao i ukrućenošću svog malog ali žilavog, vižljastog tela, pretio, zastrašivao, činio situaciju još ozbiljnijom.

Osvrnuli smo se oko sebe. Nije bilo nikog na toj širokoj, preko dana vrlo prometnoj, ulici.

Grupica mladića koja se nalazila preko puta u trenutku kada si izašao iz autobusa, odmakla je u međuvremenu toliko niz ulicu da bi bilo besmisleno pokušavati da ih dozovemo. Niti bi te čuli usled njihovog razgovora niti bismo mi, po svemu sudeći, imali drugu priliku za doziv pošto bi te ova dvojica sigurno u nekoliko koraka stigla i ućutkala. No, sve da su i uvideli izdaleka u kakvoj si se situaciji obreo, da li bi to nužno značilo da bi istog trena, potrčali ka nama, bez obzira što mogu, u najmanju ruku, dobiti batine, bez obzira što bi napadači mogli biti naoružani. *Naravno da ne.*

Oštricu noža nismo videli, ali si imao da vidiš dršku noža (ležao je u kožnoj futroli crne boje što je obavijala članak leve ruke mladića koji je pretio), pošto su prsti desne ruke zasukali rukav teget duksa na rajsferslus koji je mladić nosio preko majice.

To je bio odgovor na naše osvrtnje.

Pre tog pokazivanja noža rečeno ti je (upola glasa) samo jedno „nemaš gde“, silaznom intonacijom, i čisto umirujuće je to zvučalo, kao da u tome nije bilo trunke napadačke pakosti.

„Okej, okej, tu sam, nigde ne idem“, odgovorio sam prilično hladno, odjednom nekim čudom sabran, jer iako si se bio osvrnuo, nisi to učinio na očajnički način.

Najednom je celo naše telo bilo fokusirano na tačku izlaza iz situacije, nije se u nama javila hrabrost, od samog početka bilo nam je sasvim jasno da bi najpogrešnija stvar bila stegnuti šaku u pesnicu, a i nikad nisi bio vičan tučama; u nekoliko poteza bi te oborili na zemlju, šutirali do mile volje, i uzeli nam sve što imamo – ne, to nije bila hrabrost što se

javilo u tebi, i što je strukturiralo celokupnu našu pojavu, rastreznivši te do kraja, uspravivši naše telo, davši gipkost tvojim verbalnim sposobnostima, potrebnu punoću našem glasu, odsustvo straha na izrazu tvog lica: bila je to neka potmula pribranost koja je sigurno bila svoje sokove crpela iz onog što si doživeo u pogledu odnosa prema smrti, vozeći se s Holbajnom u rukama u autobusu s manijakom za upravljačem. „Brate, vidim da si dobar dečko, nemoj da me teraš da upotrebim *ono*.“

Mladićev ton se neprekidno menjao, naprečac na polovini rečenice, od maltene blagog do agresivnog, pretećeg i obratno.

Kao za neki poslednji izgled koji bi nam pomogao da se spasemo, uhvatio si se za sintagmu „dobar dečko“, nazreo nekakvu iskrenost u tim rečima, nekakvu pozadinu na kojoj bi se mogao odigrati dodir između tebe i napadača, koji bi u pogodnom trenutku iskoristio u svrhu preokreta situacije u našu korist; iskrenost, jer otkud zaista sad to „dobar dečko“. Nije li se kroz tu sintagmu provukla neka slabost tog, verovatno usled nedostatka neke supstance na koju će se utrošiti tokom noći pridobijena svota, nervoznog, rastrzanog pa primirenog, sapetog mladića krupnih kestenjastih očiju, iskrenost – jer su nam te dve reči otkrile da je nov u svemu tome, neprekaljen, da se još uvek lomi, naročito pred pogledom napadnute osobe, iako naizgled čvrsto rešen da istraje.

Osetio si da je mladić mek i rovit ispod te tanke uličarske kore, sažalio si se na neki čudan, psihološki gotovo nemoguć način na tog maloletnog napadača, uronio pogledom u njegove oči, i tu je počeo taj dodir koji je imao prednost da se mogao osloniti i utemeljiti se na našoj sad već sasvim postignutoj i dosegnutoj smirenosti i pribranosti, zato što

si još na samom početku, uvidevši mladićevu vatrenost, osetivši da je žitka, da se prelama i da za tili čas iz njega može da prolomi čista, nepatvorena agresivnost, shvatio da je to jedini koliko-toliko siguran put da ga nečim ne izazoveš na prolamanje. „Hoću da ti pomognem, ali nemam mnogo para.“

Svojim tonom i odglumljenim velikodušnim gestom, pre svega odsustvom straha, zaslužili smo pozornost obojice, zatim njihovo kratkotrajno uzmicanje, čime smo dobili na vremenu i potvrdili svoj laskavi identitet „dobrog dečka“. No, da novonastalu tišinu ne bi prekinuli oni, a mi bismo time izgubili i ovu malu i pred njihovom snagom svakako neznatnu prednost, ali za tebe ogromnu, punu nade u pozitivan ishod – požurio si s narednim potezom. Pružio si ruku ispred sebe. „Hoću da vam dam novac i daću vam koliko mogu, ali onda da me pustite!“

Pikirao sam starijeg očima: „Važi?“

Topla šaka napadača našla se u njegovoj šaci.

„Važi“, rekao je.

„Dogovor?“, pitali smo usrdno, stavljajući i drugu ruku preko njegove.

„Dogovor“, rekao je.

Mašio si se rukom za unutrašnji džep kaputa i polako izvadio novčanik. Sada je izgledalo kao da ti vodiš situaciju, da mi vučemo poteze; dajemo novac, gubimo ga, da, ali tim činom zadržavamo svoj integritet, i utvrđujemo ga. Međutim, varljivo je bilo sve što si gradualno sticao poslednjih desetina sekundi, i za tili čas si izgubio visinu na kojoj smo se našli, jednim jedinim potezom.

Izvadivši novčanik i rasklopivši ga, krenuo si prstima da premećeš po pregradicama kako bi izvukao novčanicu od dvesta dinara, koliko si planirao, *za ovu priliku*, da izdvojiš...

ali nezgoda je bila što se niži mladić, kao omamljen kožnom stvarčicom koja se našla pred njegovim očima, stao naginjati napred kao da će svakog časa zagnjuriti u novčanik.

Okretali smo novčanik ka sebi, iskretali, koliko god je bilo moguće, jer, u neku ruku, znali smo da imamo pravo da to činimo, ma kako ono krhko bilo, pošto je dogovor bio da im ti *daš* novac; bio si se borio svim raspoloživim silama za to i najgore bi se bilo desilo, izvesno je, da je mladić u prugastoj majici zaista dobro video sadržinu našeg novčanika, budući da smo neki dan ranije primili platu i podigli – iz razloga koji se ne moraju obelodaniti ovom prilikom – nemalu svotu s računa. *Ali i bez toga, prošao je loše.* Kada smo izvadili novčanicu od dvesta dinara i pružili je ispred sebe, mladić s nožem – videvši da je to *samo* dvesta dinara – prasnuo je.

Napokon je eksplodiralo u njemu ono što je zadržavao u sebi od početka. Besno je bacio novčanicu. Besno zakoračio levo, pa desno, što nam nije moglo ličiti ni na šta drugo do na *vehementan hod čoveka van sebe*, i dreknuo, ukoliko se tako može reći, kvintom razjarenog čuđenja, razularene neverice: „Dvesta dinara?!“ Iskolačio je oči: „Dvesta dinara!!!... To se ne ostavlja ni u crkvi...“

S obzirom na to da je situacija sad stvarno krenula da eskalira, izgleda čak preko granica onoga na šta su oni sami bili po dogovoru spremni, pojavljuje se treći lik, stariji od njih, nešto viši.

Dolazi odozgo.

Tek tada, videvši i trećeg, mi se počinjemo uistinu miriti s tim da nema izlaza. Međutim, dugajlija, mirnim tonom, skoro kao da je na tvojoj strani, reče: „U čemu je problem?“ Najmlađi se u međuvremenu sagnuo i podigao palu novčanicu.

Sada nasto nova etapa. Dolaskom nove osobe, menja se i ton, i način, stil pregovaranja. Visoki samo reče: „Daj nam hiljadarku i puštamo te.“ Izgovorena rečenica zvučala je kao da je izrečena u nekoj daleko mirnijoj situaciji.

Novčanik nam je bio ostao u desnoj ruci i sada ga je trebalo podići a da se opet ne desi nešto nepredviđeno. Izdižući ga do visine grudi, polako uzmičeš, ali time ne uspevaš puno postići jer nas sva trojica potiskuju, i u stvari, pribijaju uz jedan izlog. No, ipak uspevam da se pozicioniram tako da stojim ne sasvim zatvoren u njihov krug; i polazi nam za rukom da održimo taj krug otvorenim tako da si ti gore, a oni dole.

Krenuli smo da vadimo novčanicu, ali najmlađi je hteo po svaku cenu dohvatiti se novčanika – ti si se pak izmakao i dečko uspe da uhvati samo mrežicu sa karticama, koja se pocepa i pade dole, ujedno s novčanicom od dvesta dinara koja slučajno utom ispade. *To izazva pometnju.*

Razdražila ih je pomisao da ćeš se ti sad saviti da pokupiš kartice, pa htevi da osiguraju pretpostavljenu našu nameru, stadoše da kevcu „sagni se, sagni se“ i „dohvati to“. No, mi iskoristismo metež da se malo izmestimo i gotovo istovremeno izvadismo jednu hiljadarku iz novčanika. Brzo je pružiš najstarijem, ovaj ti je istrže iz ruke i reče ortacima istim onim mirnim glasom: „Palimo“; prvi pregovarač se okrenu i reče, sležući ramenima: „Izvini, brate“ i zamače; a najmlađi, u zaostatku, još se saže da dohvati i onu dvesto-dinarku, i, budući već u stavu start, potrča za njima.

*

Jedva jedanput bio je sam. Oblak koji je sipio kišicu ispred Sofijine zgrade dopraminjao se u međuvremenu do našeg

dela grada i već nekoliko minuta, još dok je trajalo sve, prskutao sitne kapljice.

Kad si se sagnuo da podigneš istrgnuti deo novčanika, pala ti je knjiga na već vlažnu bordo rešetku za ventilaciju pred izlogom uz koji je trebalo da budemo pribijeni. Nismo dobili nijednu pesnicu, lakši smo za hiljadu i četiristo dinara, i živ si. *Pokušavao je da se presabere*. Stajao si jedan dug tren u mestu, podigavši *Ples smrti*, izgubljen.

Namah, ostavši bez onog u odnosu na šta se treba odupirati inteligencijom, oprezom, hipertrofiranom pribranošću, ostavši bez tog oslonca na koji si se bio navikao, koji je izostravao sve naše misli i percepcije – osetio si se sasvim nestabilnim i otupelim. Međutim, samo nas je za trenuće oka držalo to stanje u punom intenzitetu zatvorenim u sebe. Već sledećeg trena otrgnusmo se od njega, razbudivši se i shvativši da još uvek, zapravo, stojiš na istom mestu gde se sve to dogodilo. Pomakao si se odatle kretnjom koja bi mogla imati nečeg sujevernog u sebi.

Krenuo je ka raskrsnici gore. – I prešao si ulicu ne sačekavši zeleno svetlo za pešake, nastavio sledećim blokom, uzbrdo. Hodao si sporo misleći da žuriš. I još neko vreme nam je bilo potrebno da iskristališemo ono što ti se upravo desilo, da *dovedemo do pojma predmet svog malopredšnjeg, više nego burnog iskustva* i kažemo sebi s nekom lucidnom nevericom:

„Dakle, ja sam opljačkan.“

U biti – promrmljao si te reči.

Pa iako nam je već u tom trenu počinjalo postajati čudno da nam je bilo potrebno dva-tri minuta hoda po toj neodređenoj kišici i neko neodređeno vreme stajanja da bismo prozorili tih nekoliko reči, ono što te je odmah potom zateklo,

čak zaprepastilo, jeste osećaj da je sama potreba za verbalizacijom zapravo sumnjiva. Jer da li je zaista neophodno reći, imenovati ono što ti se dogodilo da bi ti uopšte došlo do svesti, uprkos tome što smo *mi i samo mi* bili tamo, u samom središtu tog događaja, izloženi svemu, doživljavali sve tako napeto – naročito nakon viđene drške noža – da napetije ne bismo mogli?

Osvrtao si se nekoliko puta kako bi se uverio da se nisu vratili. Da nas ne prate. Ali ipak si znao da su završili s tobom.

I tek nakon nekoliko minuta, počinješ da shvataš da bi u datim okolnostima bilo najnormalnije i najprirodnije pozvati policiju. Nego ne osećamo neposredno taj poriv kao tvoj. Te ubeđivanje sebe da obavestiš nadležne organe dolazi naknadno, tek kao nekakva reakcija na pomisao šta bi značilo učiniti suprotno: dopustiti da se nekom drugom desi isto. – Ali, eto, taj se nemili događaj upravo okončao i svaki je dalji potez suvišan, nego treba, lepo, otići kući u nemosti. I biti zahvalan slučaju. Sticaju okolnosti. Otići kući i piti vodu. Pri čemu bi ta tišina, to odustajanje od prijavljivanja policiji – trebalo da bude odraz izvesne zahvalnosti.

Jer energija je već razmenjena.

Zatvorilo se.

I ti si ipak dobro prošao u svemu tome.

Zašto bismo sada nastavljali.

Otvarali novu seriju razmene.

Da, osetio si to. Da nećeš okretanjem čuvenog dvocifrenog telefonskog broja: da nećeš time povrediti neku celinu. Narušiti je. Okrnjiti. Celinu koja se izvajala sama od sebe. Koja se sada zatvorila. I zašto bi sad trebalo da penetrira u nju neka tuđa, vanjska sila.

Pošteđen si.

Zar nije to nešto na čemu bi čovek mogao biti zahvalan. Jer. *Bili su dobri prema njemu*. Uzeli nam samo novac. Sve je prošlo u najboljem redu. Samo uz malenu pretnju. A šta je to. Mala ta pretnja. Pretnja i novac. Ništa više od toga. Nikakav fizički kontakt. A ti svakako ne bi da pominješ sitnice. I beznačajne materijalne štete kakva je, recimo, pocepan novčanik. *Ta kupiće nov*. – Jer to je između tebe i njih. Šta država ima s tim.

Ali onda je u njemu proradio građanin. Osetio si čak neku svečanost te dužnosti, građanske dužnosti. Obavestiti organe! Mi smo shvatili da ti sad *imaš puno pravo* da prijaviš taj slučaj. Osetio si se čak pozvanim. Sekundarno je, tobože, što se sve to *nama* desilo. Ti si, u određenom smislu reči, bio samo svedok razbojništva. Ona instanca u nama koja je svesna da se nešto doživljava kada se doživljava – upravo ona je svedok tog zločina!

I sve to stoga što nikad nisi želeo živeti u takvom svetu – ostavljanje cele stvari iza leđa policiji bilo bi potpuna negacija svega što je civilizacijsko: molićemo lepo.

No, istog tog trena osetio si koliko je u tebi nepoverenja prema policiji, prema državi. I to prema toj policiji i toj državi, odnosno, toj policiji u toj državi. A u stvari, toj državi u toj policiji. *To ga je zaprepastilo*. Tek iz tog dvoumljenja shvatili smo koliko nemamo pouzdanja u državni aparat na koji bi pojedinac u situacijama kada je ugrožen trebalo da može da se osloni. No, to nije ništa novo. Bio je to trag devedesetih u nama. Tada su policajci ulivali strah u kosti. Pa i nešto kasnije. Kada bi se vraćali sa Kosova, neuravnoteženi, te bi onda iskaljivali svoj bes na nedužnima, urlajući bespoštedno na one koji to ne zaslužuju, i preteći, što se i nama jednom desilo.

I nisi mogao da se ne zapitaš (gotovo zapenjene introspekcije): „Nije li deset godina dovoljno vremena da se regeneriše u pojedincu osećaj sigurnosti bivanja u jednoj državi: nije li čitava jedna decenija period dovoljno dug da bi se mogli, čak sami od sebe, rekonstruisati oni delovi ličnosti koji su bili najpre prignječeni, pa pregaženi, sve one silne, uvek iznova i iznenada ometajuće udolice, ulegnuća koja nas tako tužno parališu u našim svakodnevnim životima, čak u našim najprivatnijim sferama?“ Shvativši da se taj proces nije uspeo okončati (a možda ni principijelno i valjano začeti) tokom čitavog tog nemalog perioda, bili smo ni manje ni više preneraženi – i to u najvećem mogućem stepenu!!! Prepoznavši da je sve to tako podzemno u nama, neverica nas je počela hvatati. Deset godina je ipak odveć kratak isečak vremena da bi se vratilo u prvobitan položaj sve ono što je bilo presavijeno, ugnuto, ulubljeno pod bivšim režimom, naročito ukoliko ste imali uživati u njegovim dražima tokom svojih formativnih godina. – Policajac je onaj koji je osion. Koji likuje uoči li užas u tvojim očima.

*

Došavši kući, osećali smo se zaglušeno, pijano, ali ne od vina, već od svega što ti se desilo.

Kao da nismo imali ravnoteže, u hodu si se zanosio, ne baš primetno, ali nismo bili sasvim stabilni. Kao da nam je agresivnošću ispoljenom prema nama – ranjena aura, i pomislio si: „O, kako odvratna kvazineobarokna dvadesetprvekovna slika, ali da, to je najpreciznije: moja aura krvari.“ Tada, na licu mesta, osećao si se sasvim bezbedno u njoj, tad nas je štitila, ali njen cvilež začuo si kasnije, nazreo njenu bol naknadno, tek došavši kući, ostavši, nakon svega, sam sa sobom.

Zaspao je potom i tupo spavao. U sedam si se probudio. Otišao do toaleta. Pio vodu.

Ponovo si zaspao. Nešto te je opsedalo. Neka neminovnost. Nismo se mogli kasnije setiti šta. (Nekakve plereze, valjda.) (I neki hrtovi.) Ali se vraćalo; uporno vraćalo. Otrzalo te od sna više puta, uzastopno, a ti si nastavljao.

Budiš se sledeći put u jedanaest sati. Osećaš da više nećemo moći da zaspimo. Jedva se do kupatila dovlačiš. Tamo stojiš dugo kraj masivnog lavaboa, pognut.

Odjednom se – i dalje, napetih, stegnutih ramena i lopatica – trgneš. Desnom rukom prođeš kroz kosu, zatežući je. Gladiš je i pokušavaš da smiriš jedan pramen.

Opet se trgneš. Opet obema rukama prođeš kroz kosu. Vrlo nervozno. Još jedan dug pogled u ogledalo. Frontalno. Fiksiranje nesigurnim pogledom.

„Tvoje lice nije tvoje. Moglo je biti i lice nekog drugog.“
Hladan izraz. Trudiš se da gledaš sebe iskosa.

Izašavši iz kupatila, hteo si da odeš do dnevne sobe. Da otvoriš prozore, da razmakneš zavese. Međutim, zaustavio si se kraj prozora koji smo otvorili odmah po ustajanju iz kreveta.

Namamljen svežim vazduhom.

On izbaci ruke van, kroz drveni, rastočeni, nekad verovatno beli ragastov. Udahneš vazduh, svež, mirisan, oštar, vazduh. Dodirneš se, ganut njime, nadlanicom još malko vlažne ruke, o čelo.

Istodobnost tog meko-hladnog dodira ruke o čelo, i zapahnutosti dahom odmaklog jutra – malo nas razbistri.

Dva minuta kasnije, sagneš se kraj prozora da podigneš upaljač koji nam je pao sinoć pre no što si krenuo kod Sofije.

Pramen hladnog vazduha prodre ti, najednom, kroz širok rukav majice. Zapalaca pod nepcem pazuha. I skliznu, suknu, bočno niz trup. Previjajući se, talasavo, preko rebara. Svakog ponaosob.

Koža ti se naježi od toga.

Zatvaraš.